

УДК 329=511.141(477.87)“1920-1939”

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/91-1-9>

Людмила ІВАНОВА,

orcid.org/0000-0003-0695-9813

кандидат історичних наук,

професор кафедри історії та етнології України

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

(Київ, Україна) ludmylaivanova@ukr.net

Олексій ЧУХОМЕЦЬ,

orcid.org/0000-0001-5578-1527

аспірант кафедри історії та етнології України

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

(Київ, Україна) aleksey8998@ukr.net

ПРОУГОРСЬКІ ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ В ПІДКАРПАТСЬКІЙ РУСІ/КАРПАТСЬКІЙ УКРАЇНІ 1920–1939 РР.: СПІЛЬНІ ТА ВІДМІННІ ПОГЛЯДИ НА МАЙБУТНЄ СТАНОВИЩЕ КРАЮ

В статті досліджується проблематика діяльності проугорських політичних партій в Підкарпатській Русі/Карпатській Україні та поглядів їхніх діячів на подальший розвиток краю. Приєднання краю до складу Чехословаччини призвело до поширення в ній політичної системи нової держави, яка характеризувалась великою кількістю партійних організацій та постійною конкуренцією за вплив на виборців. Автори звертають увагу на те, що дана система в поєднанні з етнічним різноманіттям Закарпаття та невирішеністю ряду проблем центральним чеським урядом призвели до схожих положень в програмних документах партій, які включали теми економічного, культурного, територіального характерів.

Відзначено, що проугорські партії краю складались як з угорських політичних сил: Угорська партія права, Автономна партія автохтонів, Угорська християнсько-соціалістична партія та Угорська партія дрібних землеробів; так і з русофільських організацій Автономно-землеробського союзу і Руської Національно-Автономної партії. Доведено, що усі дані партії підтримувались матеріально та кадрово Угорщиною, яка спонукала їх підтримувати тему автономії як активне джерело критики чеської влади та як метод підтримки угорського ревізійонізму серед населення Підкарпатської Русі. Відзначено, що угорський уряд приділяв значну увагу поєднанню розрізнених угорських та русофільських сил для посилення їхнього політичного впливу, що завершилось в 1936–1938-х роках.

Акцентована увага, що після захоплення краю Угорщиною в березні 1939 року виявилось ключове протиріччя в позиціях угорських та русофільських політичних партій колишньої Чехословаччини відносно автономії. Якщо русофільські діячі прагнули одержати широку автономію в складі Угорщини, то угорські представники, хоча на словах в 1920–1930-х роках підтримували дані прагнення, проте в реальності погоджувались лише на обмежену культурну автономію для автохтонного слов'янського населення. У висновках відзначено, що внаслідок запровадження в Закарпатті військового стану через війну з СРСР питання автономії як ключової теми міжвоєнного Закарпаття остаточно припинила існувати.

Ключові слова: *Закарпаття, Угорщина, Підкарпатська Русь/Карпатська Україна, політична партія, автономія, ревізійонізм, русофіли.*

Liudmyla IVANOVA,

orcid.org/0000-0003-0695-9813

Candidate of Historical Sciences,

Associate Professor At the Department of History and Ethnology of Ukraine

Mykhailo Drahomanov State University of Ukraine

(Kyiv, Ukraine) ludmylaivanova@ukr.net

Oleksii CHUKHOMETS,

orcid.org/0000-0001-5578-1527

Graduate student at the Department of History and Ethnology of Ukraine

Mykhailo Drahomanov State University of Ukraine

(Kyiv, Ukraine) aleksey8998@ukr.net

PRO-HUNGARY POLITICAL PARTIES IN SUBCARPATHIAN RUS'/CARPATHIAN UKRAINE 1920–1939: COMMON AND DIFFERENT VIEWS ON THE FUTURE STATE OF THE COUNTRY

The article examines the issues of the activities of pro-Hungarian political parties in Subcarpathian Rus'/Carpathian Ukraine and the views of their leaders on the further development of the region. The region's accession to Czechoslovakia led to the spread of the political system of the new state in it, which was characterized by a large number of party organizations and constant competition for influence on voters. The authors draw attention to the fact that this system, combined with the ethnic diversity of Transcarpathia and the unresolved nature of a number of problems by the central Czech government, led to similar provisions in the party program documents, which included topics of an economic, cultural, and territorial nature. It is noted that the pro-Hungarian parties of the region consisted of both Hungarian political forces: the Hungarian Party of Rights, the Autonomous Party of Autochthons, the Hungarian Christian Socialist Party, and the Hungarian Party of Small Farmers; and from the Russophile organizations of the Autonomous Agricultural Union and the Russian National Autonomous Party. It is proven that all these parties were supported materially and personnel-wise by Hungary, which encouraged them to support the topic of autonomy as an active source of criticism of the Czech government and as a method of supporting Hungarian revisionism among the population of Subcarpathian Rus. It is noted that the Hungarian government paid considerable attention to the combination of disparate Hungarian and Russophile forces to strengthen their political influence, which ended in 1936–1938.

It is emphasized that after the seizure of the region by Hungary in March 1939, a key contradiction emerged in the positions of the Hungarian and Russophile political parties of the former Czechoslovakia regarding autonomy. If Russophile figures sought to obtain broad autonomy within Hungary, then Hungarian representatives, although in words in the 1920s–1930s they supported these aspirations, in reality they agreed only to limited cultural autonomy for the autochthonous Slavic population. The conclusions noted that as a result of the introduction of martial law in Transcarpathia due to the war with the USSR, the issue of autonomy as a key topic of interwar Transcarpathia finally ceased to exist.

Key words: Transcarpathia, Hungary, Subcarpathian Rus'/Carpathian Ukraine, political party, autonomy, revisionism, Russophiles.

Постановка проблеми. Тема проугорського колабораційного руху в Підкарпатській Русі/Карпатській Україні залишається цікавою, хоч і маловідомою темою в українсько-угорських відносинах. Відторгнення краю від Угорщини та приєднання до складу Чехословаччини призвели до появи значної кількості людей угорського та русинського етносів, які були проти даної події і прагнули повернути край в межі Святостефанської корони. Для цього використовувалась як існуюча партійна система Чехословаччини, в межах якої підіймались існуючі проблеми краю, в невіршенні яких звинувачувався центральний уряд. Водночас виникає питання – чи був даний рух монолітним та яким чином підтримувався? Дане питання обумовлює глибше дослідження тематики проугорських політичних партій Підкарпатської Русі міжвоєнного періоду.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Історіографія дослідження базується переважно на роботах вітчизняних науковців, де дана тема відображена в проблематиці угорського іредентизму та чехословацької політичної системи. У контексті досліджуваних процесів заслуговують на увагу праці М. Вегеша, В. Міщанина, М. Палінчака (Вегеш, Міщанин, Палінчак, 2022), В. Гиря (Гиря, 2012), Т. Піковська (Піковська, 2020), Ю. Славик, А. Крупчинський (Славик, Крупчинський, 2024), О. Ферков (Ферков 2012). Також були використані праці угорських дослідників, серед яких варто відмітити роботи Ч. Федінець (Федінець, 2010; Fedines, 2001, 2007), Н. Барді (Bardi, 2008), Е. Ференца (Ferenc, 2008). Також були використані архівні документи Ліги Націй (Czechoslovakia – Miscellaneous petitions of minorities in Czechoslovakia).

Мета статті. Охарактеризувати особливості поглядів представників проугорських політичних партій Підкарпатської Русі, дослідити причини їх формування, спільні та відмінні сторони.

Виклад основного матеріалу Здійснюючи аналіз поглядів угорських та споріднених русофільських політичних сил щодо майбутнього Підкарпатської Русі, необхідно звернути увагу на політичну структуру міжвоєнної Чехословаччини. Особливість владної структури цієї країни полягала в багатопартійній системі країни, що обумовлювалось переважно відсутністю правового регулювання партій внаслідок існуючого в даний період політичної традиції про першочерговість відповідання посланця-депутата перед виборцями, а не перед політичною силою, від імені якої виступає. Відповідно до даної думки першочергове значення мала кількість виборців політичної сили – не менше 2000 голосів в одному окрузі або 20000 голосів загалом, в той час як питання про практичну реалізацію програмних положень фактично залишалось другорядним. Разом з тим дана система надавала можливість потрапити до чехословацького парламенту значній кількості партій, дозволяючи існувати одночасно до 15–16 партійних клубів в даній структурі одночасно (Піковська, 2020: 54–57). В даних умовах роздробленості для утворення парламентської більшості та збільшення кількості місць мало місце об'єднання з іншими політичними силами. Це, в свою чергу, викликало уподібнення другорядних економічних, культурних та соціальних питань між партіями для полегшення одержання голосів виборців.

Зазначена ситуація була характерною і для Підкарпатської Русі, де ситуація додатково поглиблювалась історичною багатоетнічністю регіону та існуванням трьох протилежних культурно етнічних течій – русофільської, русинської та української – серед місцевого слов'янського автохтонного населення. Також варто відмітити поступово наростаюче з другої половини 20-х років ХХ ст. незадоволення фактичною політикою центрального уряду в краї, яка полягала в фактичному відтермінуванні питання надання місцевої автономії, невирішеності прикордонних суперечок із Словаччиною відносно приналежності території Пряшівщини та місцевим працевлаштуванням на керівні посади в економічній та освітній сферах переважно осіб чеської національності (Стерчо, 1994: 29–36). Оскільки зазначені проблеми турбували усі політичні сили Підкарпатської Русі, то і їхні політичні програми в ключових положеннях були досить подібними в критиці дій чеської влади.

Досліджуючі угорські партії краю, необхідно відмітити, що ключову роль серед них відігравали як місцеві організації – Угорська партія права та Автономна партія автохтонів, так і загальнодержавні політсили – Угорська християнсько-соціалістична партія та Угорська партія дрібних землеробів, які регулярно з 1924 по 1935 рр. репрезентували 10–11% населення країни на парламентських виборах. Дані структури, незважаючи на формальну окремішність, мали значну частину спільних політичних рис. Перш за все, в їхніх програмах відстоювались такі ключові положення, як надання автономії краю, впорядкування податкової системи, захист прав угорців в економічній, культурній та шкільній сферах, відкриття торговельних кордонів з Угорщиною та повернення деяких сіл з угорською більшістю, які опинились в складі Словаччини (Федінець, 2010: 94–98).

Аналізуючи русофільські політичні партії, які фактично стояли на проугорських позиціях, ключовою організацією серед них був Автономно-землеробський союз, створений в 1924 р. В своїй програмі дана організація відстоювала подібні з угорськими партіями положення: надання широкої автономії краю, забезпечення прав меншин, скликання керівного органу краю – Союму та врегулювання кордонів із Словаччиною (Піковська, 2020: 130). Наступною партією, вартою уваги, є Руська Національно-Автономна Партія, організована в 1935 році. Фактично її можна назвати популістською організацією, оскільки її політична програма майже не мала жодних відмінностей від інших русофільських структур та трималась переважно на харизматичному впливові її очільника С. Фенцика та таємній матеріальній підтримці зі сторони Польщі (Славік, Крупчинський, 2024: 131–132).

Якщо подібні вимоги до вирішення проблем краю були загальною рисою усіх місцевих політсил, то ключовою рисою, яка мала визначальне значення на погляди проугорських партій відносно майбутнього краю, була керівна та матеріальна підтримка зі сторони Угорського королівства. Зокрема, вже в червні 1921 р. угорський МЗС створив офіційний центр підтримки іредентської пропаганди «Охорона меншин окупованих територій», одне з відділень якого під назвою «Фелвідек» відповідало за діяльність на словацьких та угорських теренах (Вегеш, Гиря, Король, 1998: 59). Посилювався цей вплив збереженням керівних партійних посад за колишніми посадовцями Австро-Угорської імперії, відправкою кадрових елементів в Закарпаття, а також витратами значних сум на підтримку програм захисту,

меншин, яка в 1921–1931 рр. сягала до 10–35% бюджету МЗС (Ferenc, 2008: 87–88).

Велика підтримка, наприклад, надавалась Угорській християнсько-соціалістичній партії, яка мала сильні позиції в південно-західній частині краю, нараховуючи в 1928 р. до 1500 членів в Берегівському окрузі (Гиря, 2012, с. 103–104). Крім того, її члени активно критикували дії чеського уряду, в тому числі на міжнародному рівні. Зокрема, в 1930 р. 14 її членів на чолі з С. Гезою надіслала скаргу до Ліги Націй відносно умов проведення перепису в краю (Czechoslovakia - Miscellaneous petitions of minorities in Czechoslovakia, S387/52/4: аркуш 24). Подібну матеріальну підтримку одержував також і Автономно-землеробський союз, чий члени, зокрема майбутній очільник А. Броді, вже з 1922 року отримували ці кошти (Вегеш, Міщанин, Палінчак, 2022: 210–211).

Зазначені фактори відображають, з однієї сторони, про спільність поглядів проугорських партій краю, які полягали в активній критиці дій чеської влади та поступовому поширенню впливу ревізійністичних поглядів серед населення. Дана лінія активно підтримувалась і угорським урядом, який додатково акцентував увагу на недотриманні умов надання автономних прав Підкарпатській Русі чеським урядом (Bardi, 2008: 55–56). Даний акцент на автономії додатково посилюється тим, що після поєднання і угорських партій в єдину Об'єднану Угорську партію в 1936 р. (Ферков, 2012: 103), і поєднання в липні 1938 року Автономно-землеробського союзу і Руської Національно-Автономної партії в єдиний русофільський блок (Славік, Крупчинський, 2024: 134) саме тема надання повної автономії стала основним гаслом цих новоутворених блоків. Можна погодитись з твердженням, що з початку 30-х років ХХ ст. тема автономії перетворилась в метод перегляду існуючих кордонів на користь Угорщини.

Разом з тим варто відзначити, що якщо обидва зазначені напрямки поділяли погляди на використання теми автономії для критики дій чеського уряду, то в питанні відносно реальних можливостей одержання автономних прав краєм їхні погляди сильно поділялись, що виявилось після захоплення Закарпаття Угорщиною в березні 1939 р. Якщо ряд представників русофілів, зокрема А. Броді, прагнули одержати автономію в складі

Угорщини з широкими правами на внутрішнє самоврядування, на зразок статусу Хорватії в рамках Австро-Угорської імперії (Fedines, 2001: 464), то очільники угорських партій Підкарпатської Русі виступали проти цих планів. Зразком цього можна вважати позицію колишнього очільника Об'єднаної Угорської Партії, а після захоплення Карпатської України Угорщиною – керівник Ужгородського повіту Е. Корлат пропонував обмежити автономію наданням культурних, мовних прав та можливостей місцевого самоврядування, хоча в 1920–1930-х роках оголошував про підтримку широкої автономії краю (Fedines, 2007: 101). Крім того, деякі члени Автономно-землеробського союзу і Руської Національно-Автономної партії не хотіли входження краю до складу Угорщини, внаслідок чого були розчаровані діяльністю своїх провідників і залишились в Карпатській Україні, або вступаючи до провідного українського руху, або прагнучи утворити нову політичну партію (Стерчо, 1994: 124). Зважаючи на те, що після обговорень навесні 1940 р. дане питання було відкладено, а в зв'язку з участю Угорщини в нападі на СРСР в краю був запроваджений військовий стан, проблема надання автономії краю була остаточно знята з порядку денного.

Висновки. Умовний проугорський політичний блок Підкарпатської Русі складався як з власне угорських, так і русофільських партій Автономно-землеробського союзу і Руської Національно-Автономної партії. Формально з іншими політичними організаціями краю їх поєднували прагнення одержати реальні автономні права, які були обіцяні чеською владою, але до 1938 року не були реально впроваджені. Проте фактично дана тема підіймалась, в тому числі, за фінансової підтримки Угорського королівства, яке прагнуло використати її для критики сусідньої держави та поширення ідей про необхідність ревізії кордонів. Хоча угорський і русофільський напрямки фактично сприяли відторгненню Закарпаття на користь Угорщини, кінцева мета в них виявилась різною, що проявилось в 1939 році. Якщо представники угорських партій виступали за досить обмежену культурну автономію, то очільники русофільських організацій хотіли одержати широкі права на самоврядування. В зв'язку з підготовкою до війни дана проблема так і не була вирішена.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вегеш М., Гиря В., Король І. Угорська іредента на Закарпатті між двома світовими війнами 1918–1939 рр. Ужгородський державний університет. У: Колір Принт, 1998. 130 с.
2. Вегеш М., Міщанин В., Палінчак М. Політична історія Закарпаття крізь призму українського державотворення. 1918–1950: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 158 с.

3. Гирия В. Угорська іредента в міжвоєнному Закарпатті («угорський фактор» у суспільно-політичному житті): монографія / Серія «Studia Regionalistica», № 4; НДІ політичної регіоналістики; ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Ужгород: Видавництво «Карпати», 2012. 200 с.
4. Піковська Т. Національне питання в програмах політичних партій Першої Чехословацької республіки 1918–1938 рр. / Т. Піковська – Вінниця : Нова Книга, 2020. 168 с.
5. Славик Ю., Крупчинський А. Політична діяльність Степана Фенцика в 1930-х роках. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2024. Том 35 (74) № 4. С. 128–137.
6. Стерчо П. Карпато-українська держава: до історії визвольної боротьби карпатських українців у 1919–1939 роках. Л.: За вільну Україну. 1994. 288 с.
7. Федінець Ч. Створення й діяльність угорських національних партій та громадських організацій на Закарпатті. *Закарпаття 1919–2009 років: історія, політика, культура / україномовний варіант українсько-угорського видання / За ред. М. Вегеша, Ч. Федінець*. У.: Ліра, 2010. С. 94–106.
8. Ферков О. Громадсько-політичне життя угорської національної меншини Підкарпатської Русі (1919–1939 рр.). *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського університету імені Василя Стефаника, 2012. Вип. 21. С. 96–105.
9. Bardi N. Magyarország és a magyar kisebbségek az 1918 utáni első években: a magyar külpolitika revíziós céljainak megfogalmazása, a kisebbségi kultúra és politika támogatása. *Kisebbségi magyar közösségek a 20. Században*. Budapest, 2008. s. 52–59.
10. Ferenc E. Kisebbségvédelem és revízió. A kisebbségi kérdés helye a magyar kormánypolitikában. *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. MTA Kisebbségkutató Intézet, 2008. s. 84–89.
11. Fedinec Cs. Kárpátjai autonómia-koncepciók 1918–1944 között. *Kisebbségkutatás, 11 (3)*. 2001. ss. 450–469.
12. Fedinec Cs. Magyar pártok Kárpátján a két világháború között. *Fórum társadalomtudományi szemle: a szlovákiai magyar tudományos műhelyek folyóirata, 9 (1)*, c. 2007 pp. 83–110.
13. Czechoslovakia - Miscellaneous petitions of minorities in Czechoslovakia. (League of Nations, Geneva, 1925–1937; Official № R S387/52/4). URL: <https://archives.ungeneva.org/tchecoslovaquie-petitions-diverses-de-minorites-entchecoslovaquie/download?token=f3aee8bbc4155790c3dd7930bc236c1d13cee45c5a9da644c977b54c7cdb83e3> (дата звернення: 03.04.2025)

REFERENCES

1. Vehesh M., Hyria V., Korol I. (1998). Uhorska iredenta na Zakarpatti mizh dvoma svitovymy viinamy 1918–1939 rr. [Hungarian irredentism in Transcarpathia between the two world wars of 1918–1939.]. Uzhhorod: Kolir Print. 130 [in Ukrainian].
2. Vehesh M., Mishchanyin V., Palinchak M. (2022). Politychna istoriia Zakarpattia kriz pryzmu ukrainskoho derzhavotvorennia. 1918–1950: monohrafiia. [Political history of Transcarpathia through the prism of Ukrainian state formation. 1918–1950: monograph]. Odesa: Helvetica Publishing House. 158 [in Ukrainian].
3. Hyria V. (2012) Uhorska iredenta v mizhvoiennomu Zakarpatti («uhorskyi faktor» u suspilno-politychnomu zhytti): monohrafiia. [Hungarian irredentism in interwar Transcarpathia (“Hungarian factor” in socio-political life): monograph]. Seriiia «Studia Regionalistica», № 4; NDI politychnoi rehionalistyky; DVNZ «Uzhhorodskyi natsionalnyi universytet». [Series “Studia Regionalistica”, No. 4; Research Institute of Political Regionalism; State Higher Educational Institution “Uzhgorod National University”.] Uzhgorod: Publishing House “Karpaty”. 200 [in Ukrainian].
4. Pikovska T. (2020) Natsionalne pytannia v prohramakh politychnykh partii Pershoi Chekhoslovatskoi respubliky 1918–1938 rr. [The National Question in the Programs of Political Parties of the First Czechoslovak Republic 1918–1938]. Vinnytsia: Nova Knyga. 168 [in Ukrainian].
5. Slavik Yu., Krupchynskyi A. (2024) Politychna diialnist Stepana Fentsyka v 1930-kh rokakh. [Political activity of Stepan Fentsyk in the 1930s.]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriiia: Istorychni nauky*. [Scholarly notes of the V.I. Vernadskyi TNU. Series: Historical sciences]. Volume 35 (74) No. 4. 128–137 [in Ukrainian].
6. Stercho P. (1994) Karpato-ukrainska derzhava: do istorii vyzvolnoi borotby karpatskykh ukraintiv u 1919–1939 rokakh. [The Carpathian-Ukrainian state: to the history of the liberation struggle of the Carpathian Ukrainians in 1919–1939]. Lviv: Za vilnu Ukrainu. 288 [in Ukrainian].
7. Fedinets Ch. (2010) Stvorennia y diialnist uhorskykh natsionalnykh partii ta hromadskykh orhanizatsii na Zakarpatti [Creation and activity of Hungarian national parties and public organizations in Transcarpathia]. *Zakarpattia 1919–2009 rokiv: istoriia, polityka, kultura / ukrainomovnyi variant ukrainsko-uhorskoho vydannia [Transcarpathia 1919–2009 years: history, politics, culture / Ukrainian-language version of the Ukrainian-Hungarian edition]*. Uzhhorod: Lira. 94–106 [in Ukrainian].
8. Ferkov O. (2012) Hromadsko-politychne zhyttia uhorskoi natsionalnoi menshyny Pidkarpatskoi Rusi (1919–1939 rr.) [Social and political life of the Hungarian national minority of Subcarpathian Rus (1919–1939)]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Istoriiia [Bulletin of the Carpathian University. History.]*. Ivano-Frankivsk: Publishing House of Vasyl Stefanyk Prykarpatsky University. № 21. 96–105 [in Ukrainian]
9. Bardi N. (2008) Magyarország és a magyar kisebbségek az 1918 utáni első években: a magyar külpolitika revíziós céljainak megfogalmazása, a kisebbségi kultúra és politika támogatása [Hungary and the Hungarian minorities in the first years after 1918: formulating the revision goals of Hungarian foreign policy, supporting minority culture and politics]. *Kisebbségi magyar közösségek a 20. Században*. Budapest. 52–59 [in Hungarian].
10. Ferenc E. (2008) Kisebbségvédelem és revízió. A kisebbségi kérdés helye a magyar kormánypolitikában [Minority protection and revision. The place of the minority question in the policy of the Hungarian government]. *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. MTA Kisebbségkutató Intézet. 84–89 [in Hungarian].

-
11. Fedinec Cs. (2001) Kárpátaljai autonómia-koncepciók 1918–1944 között. [Transcarpathian autonomy concepts between 1918–1944]. *Kisebbségkutatás, 11 (3)*. 450–469. [in Hungarian].
12. Fedinec Cs. (2007) Magyar pártok Kárpátalján a két világháború között. [Hungarian parties in Transcarpathia between the two world wars]. *Fórum társadalomtudományi szemle: a szlovákiai magyar tudományos műhelyek folyóirata, 9 (1)*. 83–110. [in Hungarian].
13. Czechoslovakia - Miscellaneous petitions of minorities in Czechoslovakia. (League of Nations, Geneva, 1925–1937; Official № R S387/52/4). URL: <https://archives.ungeneva.org/tchecoslovaquie-petitions-diverses-de-minorites-en-tchecoslovaquie/download?token=f3aee8bbc4155790c3dd7930bc236c1d13cee45c5a9da644c977b54c7cdb83e3> (date of application: 03.04.2025)

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 29.10.2025
Дата публікації: 24.11.2025